

A múlt szilánkjai, tőlünk távoli töredékek?

2015, March 29 - 3:25pm

Tweet

Tetszik

20

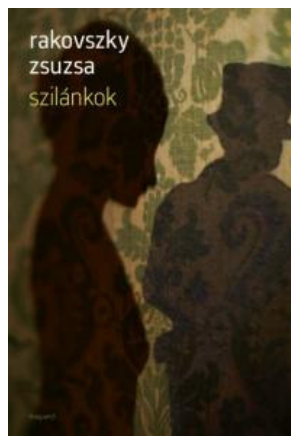
G+

0

Share

[Kintli Borbála \(/hu/content/kintli-borb%C3%A1la\)](#)
Rakovszky Zsuzsa: Szilánkok

Rakovszky Zsuzsa *Szilánkok* című új regénye a 20. század eleji történekek foglalatja. Nagyszülőknek, dédszülőknek a korát eleveníti fel előttünk a regény, amely egyre távolodó, homályba vesző időszaknak tűnik. Hogyan lehet eljuttatni mégis a 21. század emberéhez a száz évvel ezelőtti korszak eseményeit, életérzését? Megismerhető-e egyáltalán a múlt? Egészében, teljességében már megtapasztalhatatlan számunkra. Ezáltal válik szinte szükségszerűvé a regény megbontott perspektívája. Miközben a befogadót egyfajta nyomozó szerepbe utalja a képzeletbeli kisváros, a Sók helyi lapjaiban megjelent hírek, valamint a naplóbejegyzések és levelek olvasása, addig a mű a 20. századi alaptapasztalat kifejezőjévé is válik: a szaggatott szerkezet megfelel a szubjektum saját végességével, korlátosságával való szembesülésének.

A regény több hangon megszólalva adja a múlt lenyomatait. A narrátor kiegészíti, illetve folytatja a cikkeket, leveleket, naplóbejegyzéseket az elbeszélte történeteken keresztül. Rakovszky a linearitás megtörésével – azzal, hogy a mű kezdő- és záróoldalai időben eltávolítják a közben bemutatott eseményeket – tovább bontja a töredékes képet. A regény jelenünkből indul: az első fejezet egyes szám első személyű narrátora, a később elbeszélte történetek rekonstruálója látogat vissza Sókra, majd a második fejezettől kezdve bontakoznak ki 1900-tól kezdődően a múltban történtek. A dátummal ellátott újságcikkek és naplóbeírások segítik a történekek időbeli elhelyezését, majd a könyv lezárása, néhány év kihagyás után, a szereplők későbbi életébe enged betekintést: így módon a regény szereplői saját múltjukról is eltávolodnak. Többszörös keretezésről beszélhetünk tehát: miközben a regény első fejezete egy 21. századi perspektívát nyit meg, megjelenik egy másik szemszög is, mely a múltbeli szereplők későbbi nézőpontjából biztosít rápillantást a 20. század elejére.

Az első fejezet élesen elkülönül a regény többi részétől, ugyanis a mű keletkezéstörténetét mutatja be epizódyszerűen. A fejezet narrátorának egykori élete színhelyén folytatott fantáziálásának, illetve gyűjtőmunkájának eredményeként bontakoznak ki majd a múlt eseményei, az elbeszélő által rekonstruált valós-fiktív történetek: „azzal szórakoztam, hogy az emlékeim szilánkjából meg az újságokból szerzett információitöredékek alapján összeraktam ezeknek az embereknek valamiféle lehetséges történetét. [...] Eljátszottam a gondolattal, hogy mindezt nem is én találok ki, hanem csak rákapcsolódok a történet néhai szereplőinek levegőben rezgő emlékeire az egyes helyszíneken”. (14–15.)

A 20. század elejének eseményei Balkay Emma élettörténetébe ágyazódnak. A lány tekinthető a regény főszereplőjének. Miközben kibontakozik hányattatott sorsa, egyszerre kirajzolódnak körülötte a város más lakói, a környezetének alakjaival történtek is. A szálak időről-időre összeérnek, félmondatok révén visszautalnak a korábbi eseményekre, ezáltal végül összeáll a történet, tompul a korábban reflektálást nélkülöző részek keltette hiány. A könyv első harmadában a szinte még kamasz Emma majdnem öngyilkosságot követ el, melynek hátterében Karelszkyvel, a festővel történt együttlétének szűgyene

áll, és a félelem, hogy teherbe esett. Ez utóbbi aggodalma eltűnik, megérkezik a havi baja, ezzel az epizód lezártnak látszik, úgy tűnik, többet nem fog előkerülni, azonban az élmény folyamatosan ott munkál a sorok között. Emma nem tud szabadulni a megbélyegzettség érzésétől, képtelen tovább élni korábbi életét. Megtudja ezen felül, hogy nem vérszerinti apja neveli. Az addig előle titokban tartott tény, hogy ő nem is Balkay, hanem Schlagetter Emma, lelepleződött, nem hagyja nyugodni... Az utolsó oldalakon azonban ismét megjelennek a regény elejét meghatározó konfliktusok, felmerül újra az addig elhallgatott „öngyilkossági kísérlet”. „De Emma nem nevetett, még csak el sem mosolyodott. A homlokát ráncolta, láthatólag erősen igyekezett visszaemlékezni valamire. »Egyszer az erdőben...« – kezdte lassan, elgondolkodva, de akkor megérkezett Réthyné, és abba kellett hagyniuk a beszélgetést.” (582.)

A regény cselekményét – Balkay Emma élettörténetét – átszövik a századforduló, a 20. század első évtizedeinek meghatározó eseményei. A történelmi események aspektusából láthatóvá válik többek között a társadalom átrajzolódó szerkezete, a nők helyzetének alakulása, a művészetben lezajló változások, egy valaha volt világ részeiként. „»A köztársaságot... kikiáltották a köztársaságot...« – hallotta Erzsébet – Emma mostohatestvére – innen is, onnan is, miközben megpróbált a Postapalota fala mentén eloldalazni. Ez lenne hát az a bizonyos ajándék, csodálkozott magában Erzsébet, ennek örülnek annyira, hogy mostantól nem uralkodik felettük a szomorú fiatal király, akinek a létezéséből valószínűleg idáig sem igen érzékeltek valami sokat.” (420.) A regényben megjelenő történelmi, kortörténeti utalások inkább csak egyfajta tájolást tesznek lehetővé, jelzésértékűek. Rakovszky mintha túl sok mindent akarna a regénybe belezsúfolni, és nem maradna igazán tér arra, hogy akár az egyikhez kapcsolódó problematikát részletesebben kifejtsen, árnyaltabban bemutassa, melynek következtében a felvetett problémák, a társadalomban meginduló változások sokszor megmaradnak leegyszerűsítettként, sémászerűvé, üres közhelyekké válnak. „Azt mondják, a nők igazi hivatása a családban bontakozik ki, de mi történjék azokkal, akiknek nem jutott család? Vagy akinek a férje odavesztett a háborúban, és most egyedül neveli a gyermekeit? Bebizonyítottuk, hogy az élet minden területén ugyanúgy képesek vagyunk helytállni, mint a férfiak! Nélkülünk megállt volna az élet a hátszágban.” (454.)

Kérdésként fogalmazható meg, hogy a cselekményközpontú regény mennyiben gazdagodik a választott elbeszélési technika által? A cím sugallta tapasztalatnak – mely szerint a múlt teljességében nem ragadható meg, csak annak részleteiből megalkotottként érhető el számunkra – lehetne kifejezője az első fejezetben kialakított elbeszélői pozíció. A visszatekintő perspektíva a kutatás nehézségeivel, az emlékezés korlátoltságával szembesül, amikor Balkay Emma és Erzsébet személyét, élettörténetét próbálja felderíteni. A Balkay-lányok hajdan – Sókón töltött évei alatt – az elbeszélő életéhez tartoztak, hiszen ők is a városka részét képezték, mégis már csak ködös emlékként sejlenek fel, erőszakos homályba burkolódva. „Bosszantott, igen bosszantott, hogy a világegyetem szőréstől-bőréstől lenyelte őket (még a Google se tud róluk semmit). Pedig, ha annak idején több figyelemmel hallgatom anyámat, akkor a két öreg hölgy legalább az én univerzumomnak egy ideig még része lehetne”. (14-15.) A múlt rekonstruálásának, rekonstruálhatóságának problémája azonban meglehetősen hétköznapi tapasztalatot fejez ki, mely így önmagában különösebb elgondolkodásra sem serkent.

A vállalt töredékesség – a szilánkos szerkezet a szaggatott, több szálon futó cselekményben nem tud igazán hangsúlyossá válni. Bár a naplóbejegyzések egyes szám első személyű nézőpontból szólnak meg – mintha egy megtalált valós napló ékelődne a regénybe – az elbeszélő pedig egyes szám harmadik személyben beszél a szereplőkről, ennél több nem történik. Mivel az elbeszélő mindentudóként van jelen (a történetek megkonstruálójaként jelölte meg magát, a műben a hagyományos elgondolás érvényesül, mely szerint mint a szereplők és a velük megtörtént események ismerőjeként határozható meg), éppúgy képes a szereplők érzelmeiről közvetíteni, a figurák szemszögét érvényesíteni, mint a naplóbejegyzések, levelek. A viszonylag homogén hangot az újságcikkek szikárabb jellege bontja meg, de azokban is találunk a publicisztikai stílustól idegen, líraibb hangvételű részeket. „Szörnyű rablótámadás a Rozmaring utcában! / Tegnap a Rozmaring utcában rablótámadás történt, amely kis híján gyilkosságba torkollott. Az áldozat alispánunk idős édesanyja...” (145.) – kezdődik a Sóki Napló híre, majd részletekbe vesző mesélésbe olvad bele. „Az alak elnyűtt, piszkos zubbonyt viselt, amelynek vékony anyaga nem sok talimat nyújthatott viselőjének a téli időjárás zordsága ellen. Deréktól lefelé az alak belevesztett a szoba homályába. Az idős úrhölgy a betolakodó arcát sem láthatta, mert az éjszakai látogató előre hajolt, majd fél térdre ereszkedett, mintha valamilyen különös, egzotikus, szekreter-imádó vallás követője lenne, csakhogy, úgy tűnt, ez a hívó titokban ellenséges érzelmekkel viseltetik bálványára, mert valahonnét a sötétség mélyéből – mint utóbb kiderült, a koszlott bőrtáskából, amelyben később a lopott holmit is megtalálták – csavarhúzórt rántott elő, és a lecsapható ajtó zárjába döfte a zsarnokölés klasszikus mozdulatával, majd feszegetni kezdte a zárat.” (146.) A stílusváltás azt a befogadói gondolatot ösztönzi, mintha hirtelen maga az elbeszélő folytatná magát az újságcikket is. A naplók esetében is találkozunk a jelenséggel, mely betudható az első fejezetben kialakított narrátori pozíciónak: a történet kitalálója miközben valós adatokat gyűjt, képzelete révén egészíti ki, fűzi egybe azokat, a „megtalált” iratokat saját mondataival bővítve ki. A stíluskeveredés – legyen bármennyire is motivált – mégis kelthet disszonáns érzeteket a befogadóban. A több hang könnyen egybeolvad, mintha a regény mégsem tudná kellőképpen kiaknázni a töredékességben rejlő lehetőségeket. Már-már szerepét veszti a megbontottság.

A történet lezárul, a szilánkok összeállnak a cselekmény szintjén, a regény olvasója mégsem feltétlen érzi, hogy különösképpen gazdagodott volna, elolvasva a több mint hatszáz oldalas opuszt. Milyen interpretációs lehetőségeket hordozhat magában Rakovszky regénye? A cím előrevetít egyfajta koherenciát nélkülöző szerkezetet, mely összekapcsolódik az emlékezés problematizáltságával. A regény ezáltal értelmezhető a szubjektum kudarcaként, a saját múltjának rekonstruálására tett kísérlet

ellehetetlenüléseként. Mégis keletkezhet hiány az olvasóban, annak ellenére, hogy érzi a relevanciáját egy ilyen interpretációnak. A könyv megírásának az első fejezetben jelzett nehézségei – a történetek felkutatásának, egymásba fűzésének problémái – a mű további részében háttérbe szorulva, egyidejűleg a cselekmény előtérbe kerülése módosíthatja az értelmezést a regényhez való más viszonyulásokat ösztönözve. Felmerülhet kérdésként az olvasóban, miért éppen ezt a kort választotta Rakovszky Zsuzsa? Esetleg aktuális jelentéssel rendelkezne? Célja lenne a műnek a század elejéhez való viszonyuláson változtatni? Ezen az úton elindulva válasz nélkül maradhat. A bölcs gondolatoknak tűnő, de valójában meglehetősen hétköznapi tapasztalatokat bemutató „filozófiai” eszmefuttatások nem feltétlenül kínálnak új nézőpontokat a 21. századi olvasó számára, aki megismer egy régvolt történetet – az irodalmi fikciót – de azok a pontok, melyek választ adhatnának, egyúttal a regény benne való továbbélését lehetővé tehetnék, hiányozhatnak. A befogadó így könnyen azt érezheti, hogy a múlt szilánkjeival körülvéve, ingó támpontok között álldolgál. Választ a kérdésekre, kérdéseire egyedül ennek a tétova ácsorgásnak a percei adhatnak majd.

RAKOVSZKY Zsuzsa, *Szilánkok*, Budapest, Magvető, 2014. 612 oldal.

Tweet

Tetszik

20

G+1

0

Share

Facebook-hozzászólások

0 Comments

Sort by

Oldest

Add a comment...

Facebook Comments Plugin